

№4 2019 (98)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія **КВ №23669-13509 ПР**
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президенті України

Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

І. Ф. ПРОКОПЕНКО,
головний редактор

Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора

О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com

Затверджено вченою радою

ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол № 11 від 25.11.2019

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор

А. В. БАБІЧЕВ, кандидат наук з державного управління

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік
НАН України, член-кореспондент НАПН України

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор

С. В. ГАЗАРЯН, доктор наук з державного управління, професор

В. М. ГРИНЬОВА, доктор педагогічних наук, професор

І. В. ДУНАЄВ, доктор наук з державного управління, доцент

М. Б. ЄВТУХ, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

С. Т. ЗОЛОТУХІНА, доктор педагогічних наук, професор

О. М. ІОНОВА, доктор педагогічних наук, професор

М. М. КОВАЛЕНКО, доктор наук з державного управління, доцент

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор

Т. В. КРУТСЬКИХ, доктор фармацевтичних наук, професор

В. М. ЛІСОВИЙ, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент
Національної медичної академії України

О. В. НАНКА, кандидат технічних наук, доцент, академік Української
національної академії наук екологічних технологій

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

І. Ф. ПРОКОПЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, академік
НАПН України

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор

О. Л. СИДОРЕНКО, доктор соціологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент
НАН України

В. П. СОЛОВИХ, доктор наук з державного управління, професор

А. М. ТУРЕНКО, доктор технічних наук, професор, академік
Транспортної академії України

Ю. О. УЛЬЯНЧЕНКО, доктор наук з державного управління, доцент

О. І. ЧЕРЕВКО, доктор технічних наук, професор, академік Української
академії наук, академік Міжнародної академії холоду, академік
Інженерної академії України

Д. В. ШВЕЦЬ, кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

<i>І. Прокопенко, Ю. Бойчук</i> Харківському національному педагогічному університету імені Г.С. Сковороди — 215 років!	3
---	---

ПІД ЗНАКОМ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

<i>І. Прокопенко</i> Г. С. Сковорода і українська освіта: вчора, сьогодні, завтра.	12
<i>С. Бакай, Л. Перетяга</i> Вшанування пам'яті видатного українського педагога й філософа Григорія Сковороди у XX столітті (за архівними матеріалами). До 300-річчя з дня народження	21
<i>М. Култаєва</i> Філософська педагогіка Г.С. Сковороди: оригінальна відповідь на виклики модерного суспільства	24
<i>Т. Паньок</i> Роль Г. Сковороди у культурному поступі Слобожанщини.	30
<i>Н. Радіонова</i> Філософсько-освітні інтенції в творчості Григорія Сковороди	35
<i>В. Ворожбіт-Горбатюк, Н. Борисенко</i> Формування педагогічного оптимізму студентів ресурсами матеріалів творчої спадщини Григорія Сковороди	39
<i>О. Іонова</i> Порівняльний аналіз педагогічних поглядів Г. Сковороди та Р. Штайнера.	43
<i>Н. Левченко</i> Концепт сакральної антропології в структурі біблійної герменевтики Григорія Сковороди як засіб виховання духовності особистості	48
<i>О. Друганова, В. Білик</i> Г. Сковорода про роль розумового виховання у формуванні особистості	54
<i>С. Лавренко</i> Щастя та його пошуки у морально-етичній філософії Г. С. Сковороди.	59
<i>Л. Ткаченко</i> Риторичний доробок Григорія Сковороди	63
<i>Т. Довженко, В. Тихонович</i> Працюємо під знаком Григорія Сковороди	68

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

<i>А. Боярська-Хоменко, А. Денисенко</i> З досвіду організації наукової, навчально-методичної та виховної діяльності кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки	73
---	----

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

<i>О. Іонова</i> Реалізація ідей Штайнер-педагогіки в освітньому процесі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди	78
--	----

ЛІТОПИС

<i>С. Криворучко</i> Порядна людина (Спогади про Л.Г. Фрізмана)	84
<i>С. Золотухіна, Л. Зеленська</i> Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи в структурі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: сторінки історії ...	90
<i>О. Башкір, С. Золотухіна</i> Сковородинівські традиції в життєдіяльності очільників кафедри педагогіки ХДПІ (30-ті роки XX ст.)	100
<i>В. Зоря, Н. Пономарьова</i> З історії наукових шкіл фізико-математичного факультету	108
<i>В. Борисов, Г. Князь</i> Факультет іноземної філології ХНПУ імені Г.С. Сковороди: історія і сьогодення	114
<i>В. Коробейнік, Т. Кравчук</i> Факультет фізичного виховання і спорту: історія та сучасні реалії.	117

ІНФОРМАЦІЯ

Анотації.	122
----------------	-----

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки *О. Дербілова*.
Виконавець комп'ютерної верстки *В. Тарасенко*.
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 30.11.2019. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк на ризографії. Умов. друк. арк. 9,7. Облік.-вид. арк. 9,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 111. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки.
Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідцтво про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2019.

УДК 378(09)(477.54)

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи в структурі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: сторінки історії

Світлана Золотухіна,

доктор педагогічних наук, професор,

Людмила Зеленська,

доктор педагогічних наук, професор
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Як самостійний структурний підрозділ кафедра педагогіки була започаткована 1850 року при історико-філологічному факультеті Імператорського Харківського університету з метою запровадження викладання педагогічних дисциплін для студентів усіх факультетів, крім медичного. Відповідно до постанови Міністерства народної освіти від 5 листопада 1850 р. «Об учреждении в университетах особой кафедры педагогики» на професора цієї кафедри покладался обов'язок теоретичної й практичної підготовки студентів до вчительського звання, оскільки попередня система «не придавала будущим учителям познания полной системы воспитания и образования юношества, отчего они весьма только несовершенно могли приносить методы учения к возрасту, понятиям и способностям учащихся» [9]. При цьому штатні посади викладачів Педагогічного інституту скасовувалися. На переконання міністра народної освіти, «...профессоры, не ознакомленные подробно с правилами педагогики как науки, которой они сами

не слушали в университете, не в состоянии быть надежными руководителями студентам в применении этих правил к практическому употреблению» [9].

Утім, незважаючи на нагальність виконання цієї вимоги, кафедра педагогіки в Імператорському Харківському університеті залишалася вакантною більше двадцяти одного місяця з дня відкриття, а всі спроби її заповнити виявилися безрезультатними через брак фахівців. Упродовж 1850–1851 рр. за дорученням ученої ради університету тимчасово обов'язки професора кафедри педагогіки виконував А.О. Валицький. У 1852 р. за наказом міністра народної освіти для заміщення вакантної кафедри в Імператорському Харківському університеті було направлено випускника Головного педагогічного інституту М.О. Лавровського в званні ад'юнкта. У 1855 р. М.О. Лавровський захистив докторську дисертацію зі слов'яно-російської філології (в Російській імперії педагогіка не належала до розряду наук, за якими присуджували науковий ступінь) і був затверджений у

званні екстраординарного професора кафедри педагогіки. Зазначене дає підстави вважати його першим завідувачем кафедри.

Професор Лавровський М.О. читав «історію педагогіки» (1 година на тиждень) для казеннокоштных студентів III курсу фізико-математичного й історико-філологічного факультетів за посібниками Ф. Шварца, Г. Німейко, К. фон Раумера. На четвертих курсах проводив заняття з історії педагогіки по дві години на тиждень. Крім того, студенти слухали курс дидактики одну годину щотижнево. Своєкоштні студенти відвідували заняття за бажанням [6].

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що кафедра педагогіки в Харківському університеті впродовж 50-х років XIX ст. функціонувала як загальноуніверситетська й забезпечувала підготовку студентів переважно фізико-математичного й історико-філологічного факультетів до вчительського звання.

Показово, що в жовтні 1858 р. на підставі розпорядження Міністерства Народної освіти «Об упразднении Главного Педагогического Института и об учреждении особых педагогических курсов при университетах» [8] було закрито Педагогічний інститут, що функціонував при Імператорському Харківському університеті відповідно до положень статутів 1804, 1835 рр. Попечитель Харківського навчального округу К.К. Фойгт пояснював цей факт так: «Педагогічні справи в інституті перебували на другому плані, на їхній ролі не акцентувалася увага. Тому слухачі опановували в основному тільки теоретичні постулати історії та теорії педагогіки. До того ж серед студентів педінституту було багато слухачів, які не мали педагогічного хисту» [6].

Натомість запроваджувалися Педагогічні курси з дворічним терміном навчання, на які зараховували випускників університету. Штат Педагогічних курсів мав складатися з професорів університету, що читали споріднені предмети («для языков русского, церковно-славянскаго и словес-

ности; для языков греческаго и латинскаго; для наук математических; для естествоведения; для истории и географии»), а також професора педагогіки, обов'язки якого в Імператорському Харківському університеті продовжував виконувати М.О. Лавровський. Для забезпечення суто педагогічної освіти слухачів Педкурсів запроваджувалася гімназія, у якій вони під керівництвом досвідчених наставників проводили уроки. Досить ґрунтовними на Педкурсах виявилися й підсумкові випробування, що, з-поміж іншого, вимагали підготовку наукової роботи з проблем педагогіки й участі слухачів у публічному диспуті під керівництвом професора педагогіки. Проте бажаних навчатися на Педкурсах бракувало. У 1863 р. їх закінчили всього три особи [6].

Такий перебіг справ із викладанням педагогіки в Імператорському Харківському університеті, як і в інших університетах Російської імперії, знаходив серед урядовців все більше прихильників того, що педагогіка не є самостійною наукою й має інтегруватися з психологією. З огляду на це, схвалений 18 червня 1863 р. Загальний статут Імператорських російських університетів [10] не передбачав функціонування окремої кафедри педагогіки. Педагогіка в Харківському університеті впродовж 1864 — 1888 рр. викладалася як суто прикладна наука психології в межах кафедри філософії. 27 червня 1867 р. було прийнято рішення про закриття й Педагогічних курсів [6]. Однак підготовка вчителів при Харківському університеті в цей час не припинялася, і бажані, починаючи з 1868 р., могли скласти спеціальні іспити в екзаменаційних комісіях, щоб довести своє право обійняти вчительську посаду.

Утім, серед університетських викладачів та міністерських чиновників періодично все ж лунали пропозиції щодо відкриття кафедр педагогіки у вітчизняних університетах. Так, 18 листопада 1898 р. міністр народної освіти М.П. Боголепов виступив із заявою про «неприпустимість того, коли вчителі вчать на учнях». Він

наголошував на тому, що майбутніх учителів необхідно попередньо навчати педагогічним прийомам в університетах. Але, на жаль, серед більшості університетських викладачів викликала схвалення протилежна думка, висловлена професором Московського університету Р. Віппером. Останній називав педагогіку «легковесным предметом, построенным на общих фразах и тавтологиях, предметом, в котором нет ничего цельного: тут есть немного физиологии и гигиены, психологии и этики» [2, с. 47]. Варшавський же університет взагалі відмовився від організації кафедри педагогіки через побоювання, що захоплення дидактикою відволікатиме викладачів та студентів від чистої науки.

До дискусії щодо доцільності викладання педагогіки в університетах і створення для цих цілей окремої кафедри педагогіки долучилися й викладачі історико-філологічного факультету Харківського університету. У грудні 1899 р. вони звернулися з клопотанням до Міністерства Народної освіти запровадити на факультеті викладання історії та теорії педагогіки, а також методики викладання предметів у гімназіях. Мова йшла про те, щоб педагогіка стала обов'язковим предметом на факультеті, оскільки заслужений професор філософії Ф.І. Зеленогорський з весни 1899 р. за дорученням факультетської ради вже викладав студентам ці предмети як необов'язкові. Це сталося попри чисельні заперечення виховного аспекту педагогіки серед більшості професорсько-викладацького складу університету, яка дотримувалася думки про те, що заклад не має вільних коштів на сумнівне зайняття вихованням дорослих людей. Показово, що на історико-філологічних факультетах інших університетів, за твердженням М. Карєєва, до 1900 р. не читали ні історії педагогіки, ні методики викладання окремих предметів, ні дидактики [1, с. 29].

Між тим, наприкінці 1902 р. комісія з реорганізації вищих навчальних закладів Російської імперії вкотре порушила наболіле питання щодо підготовки в універси-

тетах учительських кадрів. Позиції її членів знову розділилися. Одні запевняли, що після закінчення університету останнім потрібно не менш як 15 місяців для оволодіння педагогічною технікою, інші ж заперечували саму можливість навчання педагогічній майстерності — тільки тривала педагогічна практика й учительський талант, на їхню думку, створюють справжнього педагога. Після обговорення дискусійних проблем комісія рекомендувала студентам історико-філологічних та фізико-математичних факультетів вітчизняних університетів слухати історію педагогічних учень, педагогіку в частині сучасних педагогічних теорій, дидактику, методику предметів за спеціальностями, а також шкільну гігієну [5].

Зважаючи на такі приписи, Міністерство народної освіти рішенням від 24 квітня 1904 р. дозволило ввести в Імператорському Харківському університеті педагогіку як обов'язковий предмет для студентів історико-філологічного факультету [11].

Наголосимо, що напередодні революційних подій 1917 р. в наукових колах активно обговорювалася й пропозиція В. Успенського, яку вчений висловив на III Всеросійському з'їзді з експериментальної педагогіки (1916 р.) під час доповіді «Педагогіка у вищій школі». Науковець не просто вимагав створити в Російській імперії самостійну педагогічну науку, але й зрозуміти, що цієї мети можна досягти лише за умови відкриття повноправних кафедр педагогіки в університетах. Причому, на його переконання, вони мають носити міжфакультетський характер [14, с. 140–144, 152].

Як відомо, трансформаційні зміни системи освіти в Україні в перше десятиріччя становлення радянської влади зумовили перегляд підходів до організації педагогічної освіти й, зокрема, фахової підготовки педагогічних працівників (викладачів-предметників, вихователів дитячих будинків, дитсадків, піонер-працівників, співробітників комісій у справах неповнолітніх, безпритульних, правопорушни-

ків, учителів-вихователів для трудових шкіл-семирічок та ін.). Зважаючи на це, в Інституті суспільних наук новоствореної Академії теоретичних знань (1920 р.) було відкрито кафедру соціальної педагогіки [4, с. 69].

1921 р. на факультеті професійної освіти Харківського інституту народної освіти (ХІНО), який готував викладачів-предметників для масової школи професійної освіти, створюється навчальна кафедра педагогіки на чолі з професором А.П. Машкіним [12, с. 196]. Водночас, на факультеті соціального виховання ХІНО, призначення якого вбачалося в підготовці так званого «інтегрального педагога-вихователя», було започатковано роботу двох навчальних кафедр педагогіки: кафедри соціального виховання (завідувач проф. А.І. Гендрихівська) та педології (завідувач проф. О.Г. Дяків) [12, с. 206–207]. У межах цих кафедр вивчалось близько 19 педагогічних дисциплін, зокрема «Сучасні педагогічні течії», «Дидактика і методика», «Дитячий рух», «Охорона матері і дитини», «Дефективне дитинство», «Система соціального виховання» тощо [12, с. 46].

Зазначимо, що 1922 р. саме на базі факультету соціального виховання ХІНО було започатковано діяльність і науково-дослідної кафедри педології у складі трьох секцій: педагогічної (з 1923 р. очолював Я.А. Мамонтов), соціальної педагогіки (з 1924 р. очолював О.С. Залужний), історії педагогіки (упродовж 1925 — 1926 рр. очолював Я.А. Мамонтов). У межах цієї кафедри здійснювалася розробка питань теоретичної й прикладної педології, рефлексології, методики нового виховання. Професорсько-викладацьким складом (О.С. Залужний, І.П. Соколянський, Я.А. Мамонтов, О.І. Попов та ін.) читалися такі курси: «Соціальне виховання (історія, теорія, практика)», «Педагогіка колективу», «Вступ у педологію», «Експериментальна психологія», «Основи рефлексології», «Педагогічна анатомія», «Педіатрія», «Фізіологія дитини» тощо [13].

Показово, що 1926 р. на базі науково-дослідної кафедри педології ХІНО було

відкрито Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП), директором якого призначено О.І. Попова.

Підкреслимо, що реорганізація ХІНО (1930 р.) й створення на його базі галузевих вузів, зокрема Харківського інституту соціального виховання (1930 р.), трансформованого спершу в Харківський інститут народної освіти (1931 р.), а згодом у Всеукраїнський інститут народної освіти ім. М.О. Скрипника (1932 р.), зумовили кардинальні зміни в організації педагогічної освіти. Так, наказом №17 від 23 вересня 1931 р. по Харківському Інституті народної освіти запроваджувалося чотири педагогічні кафедри: кафедра педагогіки (завідувач проф. Т.П. Гарбуз), кафедра організації освіти (завідувач проф. Ю.Л. Гудвін), кафедра педології (завідувач О.С. Залужний), кафедра КДР (завідувач С.С. Ярославенко) [15, Арк.16–17]. У межах кафедри педагогіки передбачалося читання таких курсів, як «марксістська» педагогіка та художнє виховання. Склад названої кафедри формувався з професорів (Гарбуз, Григор'єв, Полунська), доцентів (Літвінов, Триліська, Феоктистів), асистентів (Віткаль, Каган, Козенко, Оніпченко, Флекс) педагогіки та доцентів образотворчого мистецтва (Бущенко, Перунов) [15, Арк. 26].

Кафедра організації освіти покликана була забезпечити читання курсів «Організація й методика керування освітою», «Основи освітньої політики», «Єдиний план культбудівництва, радянського будівництва»). Виконання названих обов'язків покладали на проф. Гудвін, Бутвій, Корнетова [15, Арк. 26].

На кафедрі педології вивчалися такі навчальні дисципліни, як: «Педологія», «Соціологія й педагогіка праці», «Психотехніка», «Методика викладання педолого-педагогічних дисциплін», «Соціальна гігієна», «Дефектологія», «Психопатологія», «Логопатія». Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів у межах цієї кафедри здійснювали: професори (Залужний, Волобуєв), доценти (Меркулова, Барун, Картузанська, Година, Зелець-

ка, Капусник), асистенти педології (Барбарич, Айзеншток); доцент психопатології Уринсон та доценти соціальної гігієни Мац і Шпільберг [15, Арк. 26].

На кафедрі колективного дитячого руху (КДР) професором Ярославською, доцентами Войтинською, Поповим, а також асистентами Гарбуз і Лоук читалися курси «Комуністичний дитячий рух» та «Позашкільне виховання» [15, Арк. 27].

Наголосимо, що згідно з постановою Колегії НКО про реорганізацію системи педагогічної освіти Всеукраїнський інститут народної освіти ім. М.О. Скрипника з 01.09.33 р. було перетворено на Харківський педагогічний інститут. Від цього часу в його структурі діяли такі педагогічні кафедри: педагогіки (завідувач Гарбуз Т.П.); педології (завідувач Залужний О.С.); КДР та позашкільної освіти (завідувач Ярославенко С.С.) [16, Арк. 76]. Остання була реорганізована 1935 р. у зв'язку з ліквідацією відповідного факультету. Перед професорсько-викладацьким складом названих кафедр ставилося завдання вивчення й популяризації класичної педагогічної спадщини, кращого досвіду роботи шкіл і вчителів, піднесення педагогіки до рівня передової радянської науки. З огляду на це, в 1934 р. паралельно з кафедрою педології (завідувач Рубінштейн С.Л.) було відкрито кафедру психології, яку очолив О.М. Леонтьєв [17, Арк. 96].

Утім, уже в 1936 р. на підставі постанови ЦК ВКП (б) «Про педологічні викривлення в системі Наркомосів» кафедру педології в Харківському педагогічному інституті було ліквідовано, педологію оголошено «лженаукою», а її більшість прихильників піддано переслідуванням і репресіям [18, Арк. 240]. Натомість створено потужну кафедру психології, професорсько-викладацький склад якої (О.М. Леонтьєв, А.В. Запорожець, А.Н. Монтиєв, П.І. Зінченко, В.І. Асін, О.М. Концева, К.О. Хоменко та ін.) зосередив увагу на розробці проблеми ролі діяльності в психічному розвитку особистості дитини, проведенні низки експериментальних до-

сліджень про розвиток мислення, сприймання, пам'яті, волі учнів.

Члени названої кафедри тісно співпрацювали з викладачами кафедри педагогіки (доц. В.І. Помогайбо, А.І. Зільберштейн, ст. викладачі А.І. Дзеверін, О.Д. Кротова, С.П. Рехтер, П.О. Гладков, В.Ф. Юхимець, асистенти П.М. Швець, Р.М. Кривуліна, О.О. Черних, М.Ф. Коротун та ін.), яку впродовж 1934 — 1939 рр. очолював доц. С.А. Литвинов. Тематика наукових досліджень членів кафедри торкалася таких питань: «Педагогічна система Р. Оуена» (С.А. Литвинов), «Наочність у викладанні історії» (О.Д. Кротова), «Методика структури уроку засвоєння нового матеріалу» (П.О. Гладков), «Роль особистості педагога в комуністичному вихованні учнів початкової школи» (С.П. Рехтер), «Дидактичні принципи К. Ушинського (В.Ф. Юхимець), «Педагогічні погляди В.Г. Белінського» (О.О. Черних) тощо [19, Арк. 170]. Напрацювання членів кафедри було використано під час укладання С.Х. Чавдаровим першого в Україні підручника з педагогіки для педагогічних вузів (1940 р.) [13, с. 336].

У післявоєнні роки члени кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту працювали переважно над розробкою дидактичних проблем, зокрема принципу наочності в навчанні, активізації пізнавальної активності школярів, формування самостійності учнів у навчальній роботі, шляхів реалізації індивідуального підходу в навчанні тощо. З 1939 по 1973 р. її незмінним керівником залишався проф. А.І. Зільберштейн. Пліч-о-пліч із ним у 40-50-ті роки ХХ ст. працювали М.О. Григор'єв, Є.В. Яновська, С.А. Абрамсон, О.О. Савченко, С.П. Рехтер, М.Д. Харченко, О.М. Ясько, Т.В. Чудновська, в 60-ті — на початку 70-х років — Л.Д. Попова, І.Т. Федоренко, М.Ф. Богатов, В.А. Повх, О.Г. Дзеверін, С.А. Абрамсон, Л.Д. Привалова, Г.В. Коваленко, З.Ч. Ковалькова, Л.Є. Логінова, С.П. Рехтер, О.О. Хоменко, О.М. Ясько та ін.

Зауважимо, що в період з 1957 по 1974 р. у зв'язку з трансформаційними

змінами в структурі педагогічного інституту в межах кафедри читалися не лише суто педагогічні дисципліни, але й психологія, гігієна тощо, а сама кафедра іменувалася як «кафедра педагогіки і психології».

Саме в цей період на кафедрі починає формуватися Харківська педагогічна школа, до якої долучилися В.І. Лозова, В.І. Євдокимов, А.М. Доценко, В.П. Барабаш, М.О. Хімець, О.Я. Боданська та ін. Усього під керівництвом А.І. Зільберштейна було захищено 26 кандидатських дисертацій. Результати діяльності представників школи А.І. Зільберштейна були репрезентовані в колективних монографіях «Питання наочності в навчанні», «Питання проблемного навчання», перша з яких отримала найвищу нагороду того часу в галузі педагогіки — премію імені К.Д. Ушинського [7, с.16].

У період 1973–1978 рр. кафедру педагогіки очолювала Л.Д. Попова, яка в 1957 р. закінчила аспірантуру на кафедрі педагогіки й захистила під керівництвом М.О. Григор'єва кандидатську дисертацію на тему «Проблема наочного навчання в педагогічній спадщині В.І. Водовозова і М.Ф. Бунакова». Від цього часу на кафедрі розпочинається активна розробка історико-педагогічної проблематики. Утім, основним напрямом діяльності кафедри все ж залишалася навчальна. Провідними курсами, викладання яких забезпечувала кафедра педагогіки в означений період, були: «Теорія педагогіки», «Вступ у педагогіку», «Вступ у педагогічну спеціальність», «Педагогіка школи», «Історія педагогіки», спецсемінари «Актуальні питання радянської дидактики», «Педагогіка вищої школи» (А.І. Зільберштейн), «Школознавство» (І.Т. Федоренко), «Педагогічна практика в піонерських таборах» (Л.І. Немировська), «Методика роботи класного керівника», «Виховання позитивного ставлення до навчання» (А.М. Доценко) тощо. Навчальну й науково-дослідну діяльність кафедри забезпечували: Л.Д. Попова, І.Т. Федоренко, В.І. Лозова, В.І. Євдокимов, О.М. Ясько,

С.Ю. Балбенко, А.А. Горюнова, І.І. Смагін, В.Г. Тарлєв, Л.І. Немировська, Л.С. Нечипоренко, В.А. Акімов, М.Є. Лазарєв, В.А. Повх, А.М. Доценко, В.В. Корнілов, С.Т. Золотухіна та ін.

Впродовж 1978 — 1982 рр. кафедрою педагогіки завідував доктор педагогічних наук, професор Федоренко І.Т. Саме з його ініціативи ще в 1966 р. при кафедрі було створено науково-дослідну лабораторію експериментальної дидактики (ЛЕД), яку І.Т. Федоренко очолював 16 років. Лабораторія працювала на базі середньої школи № 94 м. Харкова, а експериментальна робота проводилася в школах №№ 3, 33, 44, 68, 83, 112 м. Харкова. До роботи в лабораторії залучалися не лише викладачі кафедри педагогіки (Л.Є. Логінова, І.І. Смагін, Н.В. Гродська), а й інших кафедр інституту [3, с. 40]. Науковці лабораторії паралельно з радянським дидактом Ю.К. Бабанським досліджували проблему оптимізації процесу навчання й наукового обґрунтування сукупності дидактичних умов, що детермінують оптимальність підготовки учнів до засвоєння знань: умови здійснення навчального режиму учнів у школі й вдома; умови забезпечення загальної культури пізнавальної активності учнів; умови, пов'язані з актуалізацією набутих раніше знань, умінь і навичок, на основі яких формуються нові поняття [7, с. 16]. За період роботи лабораторії її співробітниками, а також членами кафедри педагогіки було підготовлено понад 200 методичних рекомендацій, декілька підручників і посібників. Результати досліджень збагатили педагогічну науку й стали основою докторської дисертації І.Т. Федоренка (1976 р.), а також кандидатських дисертацій (В.М. Гриньова, А.Ф. Кузнєцова, Н.О. Можєва), захищених під його керівництвом [3, с. 40].

У цей період кафедра педагогіки тісно співпрацювала з Харківським обласним відділенням Педагогічного товариства, яке було створено як добровільна громадська організація у 1960 р. Діяльність Педагогічного товариства була спрямована

на вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду, створення умов для його впровадження, розвиток громадських ініціатив у галузі освіти, залучення педагогічних працівників до участі в поширенні педагогічних знань серед населення, надання педагогічної допомоги батькам у вихованні дітей, сприяння підвищенню соціального статусу вчителів, сприяння науковій розробці пріоритетних проблем педагогіки, пропаганди здобутків педагогічної науки [3, с. 40]. За підтримки членів кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту з метою реалізації зазначених завдань у межах діяльності Педагогічного товариства влаштовувалися конференції, творчі зустрічі, наукові засідання, створювалися педагогічні лекторії та університети педагогічних знань, групи науково-педагогічної інформації, консультпункти тощо.

1982–2002 рр. — новий етап в діяльності кафедри педагогіки Харківського державного педагогічного інституту (з 1994 р. університету), яку в окреслений період очолювала доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Лозова В.І. Її високий професіоналізм і глибинність знань, принциповість і доброзичливість, інноваційність думки і прогностичність мислення забезпечили створення потужного наукового осередку на кафедрі, що спрямував свої зусилля на пошук шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних навчальних закладах.

Упродовж 80-х років ХХ ст. навчально-методичний, науково-дослідний, виховний напрями діяльності кафедри забезпечували Л.Д. Попова, С.Т. Золотухіна, В.М. Гриньова, А.В. Троцько, А.Г. Відченко, Т.Ф. Шаригіна, С.Ю. Балбенко, Н.О. Можаяєва, М.М. Окса, В.А. Акімов, А.М. Доценко, Л.П. Юрченко, В.І. Смагін, Л.М. Калашнікова, П.Г. Москаленко, Т.П. Агапова, К.М. Кашавцева та ін. Навчально-методичну базу кабінету педагогіки формували З.С. Мікрюкова, Л.Б. Алексєєва, В.А. Кравцова (Панько). Кафедра функ-

ціонувала як загальноуніверситетська, в межах якої читалися курси: «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Вступ до спеціальності», «Методика виховної роботи в школі», а також численні спецкурси, зокрема «Методика виховної роботи з батьками» (А.Г. Відченко), «Класний керівник» (С.Т. Золотухіна, Л.І. Немировська), «Профорієнтаційна робота в школі» (С.Т. Золотухіна), «Формування пізнавальної активності школярів у процесі організації їхнього спілкування» (Л.М. Калашнікова»).

У 1983 р. на кафедрі педагогіки з ініціативи її завідувача В.І. Лозової було створено педагогічний клуб «Полум'я», основною метою діяльності якого стало поглиблення теоретичних знань з педагогіки, формування в студентів навичок педагогічної праці, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом шкіл України. Клуб мав свій девіз: «Мріяти, прагнути, не сумувати, серця дитячі запалювати». У роботі клубу брали участь як члени кафедри педагогіки, так і студенти різних факультетів, учителі-практики, директори шкіл та ін. Тематика й форми засідань клубу вирізнялися різноманітністю: дискусії, усні журнали, круглі столи з проблем школознавства, форм і методів навчання в школі, сімейного виховання, зустрічі з переможцями обласного конкурсу «Учитель року», учителями-новаторами тощо [3, с.41].

Традицією кафедри педагогіки, починаючи з 1985 р., стало проведення щорічного конкурсу педагогічної майстерності з метою підвищення рівня професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, їхньої педагогічної майстерності, формування позитивного ставлення до своєї професії (керівник кандидат педагогічних наук, доцент Калашнікова Л.М.). Тематика конкурсу визначалася на засіданні кафедри педагогіки й торкалася питань популяризації нових освітніх технологій, передового педагогічного досвіду, громадянського, національного, патріотичного виховання дітей та молоді тощо. Обов'язковими

змістовими компонентами конкурсу слугувало виявлення теоретичних знань у формі «Брейн-рингу», педагогічних умінь у процесі проведення фрагментів уроків, мікрОВикладання, аналізу різноманітних педагогічних ситуацій, складання психолого-педагогічної характеристики школяра на основі 4–5 поставлених запитань. Окрім цього, програма конкурсу передбачала представлення професійно-педагогічної візитки кожного факультету та роботу із залом [3, с. 42].

У 90-ті роки ХХ ст. науковий потенціал кафедри педагогіки значно зріс. Упродовж 1997–1998 н.р. на кафедрі працював 21 викладач, із них: три доктори педагогічних наук, професори — Лозова В.І., Золотухіна С.Т., Дмитренко Т.О.; два кандидати педагогічних наук, професори — Балбенко С.Ю., Попова Л.Д.; 15 кандидатів педагогічних наук, доцентів; один старший викладач. Обов'язки завідувача кабінетом виконувала З.С. Мікрюкова, старшого лаборанта — О.А. Корнюш.

Викладацький склад кафедри поповнили випускники аспірантури: канд. пед. наук, доц. Попова О.В. (1990 р.), канд. пед. наук, доц. Білик В.М. (1991 р.), канд. пед. наук, доц. Калиновський І.С. (1992 р.), канд. пед. наук, доц. Штефан Л.А. (1993 р.), канд. пед. наук, доц. Білецька С.В. (1994 р.), канд. пед. наук, доц. Пісоцька М.Е. (1994 р.), канд. пед. наук, доц. Рибалко Л.С. (1995 р.), канд. пед. наук, доц. Трубавіна І.М. (1995 р.), канд. пед. наук, ст. викл. Рогова Т.В. (1997 р.). Починаючи з 1998 р. на кафедрі працювали В.Й. Гриньов, Л.Б. Пасько, О.М. Мартиненко, Б.М. Наумов. У 2000 — 2001 рр. до складу кафедри влилися доц. Ворожбіт В.В., ст. викладач Причиненко Н.О., лаборанти Головашкіна Л.М. та Корнейко Ю.М.

Упродовж 199–1997 рр. членами кафедри було підготовлено 422 публікації загальним обсягом 242,85 др. арк., серед яких три монографії, 13 посібників, 22 методичні рекомендації, 288 статей. У 1997 р. вийшов друком навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів «Теоретичні основи виховання й навчан-

ня» за редакцією В.І. Лозової, А.В. Троцько. Цього ж року членами кафедри педагогіки було підготовлено збірники наукових праць: до 145-річчя кафедри педагогіки «Наукові напрями досліджень кафедри педагогіки», до 100-річчя з дня народження А.І. Зільберштейна «Педагогічні погляди А.І. Зільберштейна і сучасність», «С.І. Миропольський — просвітник, педагог, методист», «Контроль навчально-пізнавальної діяльності школярів» тощо.

З метою підвищення професійно-педагогічної компетентності, загальної й професійної культури майбутніх учителів та викладачів вищої школи на кафедрі педагогіки, окрім загальних курсів («Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Історія педагогіки», «Методика виховної роботи в школі» тощо) було запроваджено постійно діючі семінари: «Актуальні питання навчання та виховання» (В.І. Лозова), «Педагогічна спадщина А.С. Макаренка і підготовка майбутнього вчителя» (Л.Д. Попова), «Педагогіка вищої школи» (В.І. Лозова, С.Т. Золотухіна) тощо. Систематичного характеру набула й загальноуніверситетська олімпіада з педагогіки, до якої залучали переможців факультетських турів. Починаючи з 1991 р. під керівництвом викладачів кафедри стала здійснюватися підготовка учасників міжвузівських і всеукраїнських конкурсів педагогічної майстерності. Їх учасники неодноразово посідали призові місця (А. Говорун, Т. Лиходід, В. Пересічанський, Г. Шаригіна, О. Ващенко та ін.).

В окреслений період кафедра тісно співпрацювала з Балаклійським та Есхарівським ліцеями, сш № 55, 62, 23, 14 м. Харкова, а також Бердянським, Глухівським, Кременчуцьким, Полтавським, Слов'янським та Сумським педагогічними інститутами. Викладачі кафедри були учасниками союзних і республіканських науково-практичних конференцій у галузі педагогіки.

Показово, що на межі століть кафедра педагогіки стала підґрунтям для заснування інших педагогічних кафедр

Харківського державного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: кафедри теорії та методики професійної освіти (1995 р.), історії педагогіки та порівняльної педагогіки (2001 р.), які впродовж багатьох років очолювали доктори педагогічних наук, професори, члени-кореспонденти НАПН України Євдокимов В.І., Троцько А.В., з 2017р. — доктор педагогічних наук Штефан Л.А., кафедри соціальної педагогіки (2000 р.), якою завідує доктор педагогічних наук, професор Васильєва М.П.

Наголосимо, що, починаючи з 2001 р., у зв'язку з реорганізаційними змінами й виокремленням у самостійно діючу кафедру історії педагогіки та порівняльної педагогіки, кафедра педагогіки стала іменуватися як «кафедра загальної педагогіки». У 2009 р., зважаючи на розширення спектру завдань кафедри, рішенням ученої ради університету її було перейменовано на «кафедру загальної педагогіки та педагогіки вищої школи». У 2004 р. — включено до складу фізико-математичного факультету.

Гьогодні педагогічний колектив кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи є гідним продовжувачем традицій, започаткованих знаними вченими. Усвідомлення історичної значущості набутого науково-педагогічного досвіду кафедри, відкритість новим ідеям, здатність відчувати нове і прогресивне в науці — саме такі головні принципи роботи чинного завідувача кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи доктора педагогічних наук, професора Золотухіної С.Т. (2002 р. — до т.п.) і всього колективу. Це дозволяє кафедрі відповідати вимогам, що сформувалися в науково-історичному контексті всієї її діяльності, й упевнено займати високий статус у сучасному науково-педагогічному просторі.

Література

1. Кареев Н. Выбор факультета и прохождение университетского курса. 2-е изд. СПб. : Издатель, 1900. 210 с.
2. Карнаух Н. В. О значении педагогических знаний в профессиональной подготовке преподавателей высшей школы в дореволюционной России // Вестн. Православного Свято-Тихоновского гуманитар. ун-та. Сер. 4 : Педагогика. Психология. 2010. Вып. 1(16). С. 41–49.
3. Кафедра педагогіки: минуле і сучасне / Харк. держ. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків : ОВС, 2001. 52 с.
4. Королівський С.М. Академія теоретичних знань // Короткі нариси з історії Харківського держуніверситету ім. О.М. Горького. Харків, 1940. С. 68–71.
5. Куліш С. Розвиток педагогічної освіти в Харківському університеті (кінець XIX — початок XX століття) // Проблеми підготовки сучасного вчителя. №9 (Ч.1). 2014. С. 230–242.
6. Куліш С.М. М.О. Лавровський — вчений-педагог Харківського Імператорського університету // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. 2013.Vol. 3.
7. Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди : колективна монографія ; за заг. ред. акад. І.Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. 324 с.
8. О том, на кого в университетах должно быть возложено чтение педагогики // Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. — СПб., 1867. Т.3 : (1850–1864). С. 340–357.
9. Об упразднении Главного педагогического Института и об учреждении особых педагогических курсов при университетах // Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. СПб., 1867. Т.3 : (1850–1864). С. 340–357.
10. Общий устав Императорских российских университетов 1863 г. СПб., 1863. 43 с.
11. Об учреждении в университетах особой кафедры педагогики // Сборник

распоряжений по Министерству народного просвещения. СПб., 1867. Т.3 : (1850–1864). С. 1225–1226.

12. *Петренко Н. В.* Культурно-освітня спадщина вчених Слобожанщини другої половини ХІХ — початку ХХ століття (історико-педагогічний аспект) : монографія / Н. В. Петренко, С. Т. Золотухіна. Харків : ХДУХТ, 2010. 186 с.

13. *Рябченко О.Л.* Харківський інститут народної освіти ім. О. Потебні (1921–1930). Харків : ХДАМГ, 2000. 214 с.

14. *Українська педагогіка в персоналіях* : У 2 кн. Кн. 2 : навч. посібник ; за ред. О.В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 552 с.

15. *Фарфоровский С.* Третий всероссийский съезд по экспериментальной педагогике // Журн. М-ва нар. просвещения. Новая серия. 1916. Ч. 62. С. 137–152.

16. *Архів* Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

17. Р-1427, Оп. 7, Од. зб. 3 «Накази по інституту», 1931, 72 арк.

18. Р-4893, Оп.1, Од. зб. 1 «Накази по інституту», 1933, 119 арк.

19. Р-4293, Оп.1, Од. зб. 24 «Накази по інституту», 1936, Т.2, 270 арк.

20. Р-4293, Оп.1, Од. зб. 51 «Накази по інституту», 1939, Т.2, 211 арк.

25.10.2019

Уважаемые коллеги !
В Каталоге подписных изданий Украины
наш индекс — 22863